

Claude Hagège eta elebitasuna

Iragan ostiral arrastirian (1998-V-29) Baionako Komerzialdegian 400 entzule bildu gara Claude Hagège hizkuntzalari ospetsuarekin eta eztabaida kartsua bururatu zelarik kasik gauerdian zen. Gaia: «Etre bilingue aujourd'hui», elebidun gaur egun. «Collège de France» ikastetxeko irakasle hau ezaguna da hogeitaz egun dituen hizkuntz ikerketengatik Amerindianoengan (comox), Afrikan (tikar, mbum, Txadeko araba) eta Txinan, besteak beste.

Idatzi dituen hogeitaz liburuen artean, badira hiru irakurleko zabalarentzat idatziak:

- *L'homme de paroles* (1985), «Giza eleduna»: hizkuntza eta nortasunaren arteko elkar eragina aztertzen da.
- *Le souffle de la langue* (1992), «Hizkuntzaren arnasa»: zein diren Europako hizkuntzen bideak eta etorkizuna.
- *L'enfants aux deux langues* (1996), «Haur elebiduna» edo «bi-mihiduna»: elebitasunaren agiri honek «eskola berriaren giltzak» eskaintzen dizkigu.

Estatu osoan eta batez ere Iparraldean daramagun hizkuntz borrokan badugu adiskide guztien beharra, bereziki Pariseko hizkuntzalari bat delarik, gainera Hezkuntza ministro guztien kontseilaria, izan daitezen eskuindarrak ala ezkertiarak. Seaskak eta gurasoen elkarrekin gomitatu dute Europa osoarentzat elebitasun egitasmo zabala asmatu duen ikerlari hau, eztabaidatzeko bere proiektuak balio duen Euskal Herriarentzat. Bestalde zehaztasun batzuk galdegin nahiz: zein da bigarren hizkuntzaren ikasteko adin egokiena; Ronjaten arauak, «hizkuntza bera hiztun berarekin», baduen oinarri zientifikorik ala idazle batek bi hizkuntza erabiltzen ahal dituen bere ikasgaietan; zein den eredu egokiena elebitasuna erdiesteko, D ala B, murgilbidea ala hezkuntza elebiduna.

Eztabaidara gomitatuak ziren hautetsiak, hezkuntz arduradunak, euskaraz axolatzen diren guztiak. Alabaina hizkuntzalari honen ideia nagusia da kulturaskotako Eu-

ropan hizkuntza bakoitza baliagarri dela herri nortasunaren zaintzeko. Herritar guztiei eta bereziki erabaki hartzaileei frogatu nahi genuen euskararen irakaskuntza helburu zabalago baten zatia dela. Begi bistan atxiki behar da herri hezkuntza elebiduna euskalduntze urraspidean sartzen dela. Araiz ez erdalduntze urraspidean. Baina deus ez da segur euskararen gora-beherak konparatuz Iparraldean eta Hegoaldean eta ikusiz herri hizkuntzaren egoera gutitua, nola lurraldeetan hala erakundeetan, unibertsitateetan eta auzitegietan.

«Professeur Hagège» ari zitzaigun elebitasunaren alde onak deklinatzen:

1) bigarren hizkuntzak «gauza» bereizten duela «hitzetik», haurrak ulertzen duelarik *atea* adierazteko erran deza keela *atea* eta *porte* edo *door*, kontzeptua eta terminoaren arteko malgutasun hori delarik sortzailetasunaren iturburua;

2) elebitasunak espiritua irekitzen duela kultura ezberdinen onarpenari buruz;

3) bi hizkuntza dakizkienak elebakardunak baino erraztasun handiagoa duela beste hizkuntza bat ikasteko.

Ederki. Eta zer elebitasunaren arriskuaz hizkuntza gutituentzat? Denek gogoan genuen aipatu liburuaren XI. atala lurralde hizkuntzez, atal laburrena eta ahulena. Idazleak oroitarazten dizkigu Iraultza denborako testuak, bereziki Barère Tarbesko diputatuarenak:

Frantsesa hizkuntza unibertsala bilakatuko da herrien hizkuntza baita (...). Herri askatu batean hizkuntza izanen da bakarra eta orentzat berdina.

Aldiz, euskara, bretoiara eta okzitaniera eta beste hizkerak (*patois*) erlijioaren hizkuntzak ziren, jakingabearena eta intolerantziarena.

Geroztik logika jakobinistarentzat nabari da Frantziako hizkuntza frantsesa dela, Espainiakoa espainola, Belgikakoa belgikera eta Kanadakoa kanadera. Ondorioz, Frantzia (eta beste estatu askotan) herrialde hizkuntzak atzeratu dira eskolaren bidez, gizon gazte guztiak soldadogoan eta gerletan ibiltzearekin, administrazio zentral elebakarraren eraginez.

Idazlea ez da jokamolde horiekin ados, hizkuntzalari batek ezin dezakelakotz onart hizkuntzen suntsitzea. Baina herri hizkuntzen alde erabiltzen dituen argudioak oso ahulak dira. Hizkera horiek (*patois*, Grègoire abadearen hitza erabiltzen du) gaur egun ere balio dute frantsesaren ongi ikasteko eta atzerrietako hizkuntzen hobeki ahoskatzeko. Gainera, misiolari bretoiak eta okzitanoak Asiako hizkuntzen ikerle zorrotzak izan ziren hain segur beren elebitasunari esker. Beste argudiorik ez. Ez du aipatzen herri nortasuna, ez eta ere hizkuntzaren ikur funtzioa, funtzio komunikatiboa bakarra balitz bezala.

Aldiz, bururatzeko atalean agertzen dizkigu Ameriketako ingelesaren mehatxua Europako hizkuntzei begira. Argudio nagusia Edgar Morin etnologoak aipatzen duen «jakintza demokrazia» (*democratie cognitive*) kontzeptuan oinarritzen da. Horrenbeste jakitate eta teknologia eramaten dituen ingeles hizkuntzak, hartzen duen nagusitasunaren bidez, beste hizkuntzek adierazten dituzten ikusmoldeak suntsitzen ditu. Europa orokorki asmamen gutitu batean biziko litzateke.

Bi atal horien arteko kontraesanak ikusirik, galde kitzikari asko adierazi genituen.

- Ba ote dira hizkuntz nagusitasun ezberdinak, batzuk argigarriak (adibidez frantsesarena herrialde hizkuntzei buruz) eta nagusitasun hiltzaileak (adibidez ingelesarena frantsesari edo gaztelerari buruz)? Zergatik nortasun funtzioa erabiltzen da hizkuntz nagusien alde bakarrik eta komunikagarritasun mugatua hizkuntza gutituen aurka? Funtzioak ez ote dira berdinak hizkuntz guztientzat?

- Elebitasunen artean ba ote dira maila ezberdinak, behere mailako hispano-euskal elebitasuna, goi mailako hispano-ingeles elebitasunaren aitzin-solasa balitz bezala? Zein dira elebitasun «politikoki zuzenak»? Garbiketa linguistikoen artean ba ote dira batzuk besteak baino «garbiagoak»?

Hagège jaunaren oinarritzko erantzuna da hizkuntzalari batentzat hizkuntza orok balio berdina daukala eta balio handia. Ondorioz elebitasun guztiak hein berekoak direla. Baina hizkuntzen artean diren borrokak kontuan

hartuz, arrisku ezberdinak badaude. Egia da, eta damugarria, frantsesak Frantziako beste hizkuntzak hiltzorian ezarri dituela. Baina haur guztiek ingelesa ikasten badute, be-launaldi batean denek ingelesa erabiliko dute denekin.

Orduan hizkuntza guztiak suntsitzeko bidean izanen dira. Ingelesa *pidgin* unibertsala bilakatuko da berezitasunak galduz. Berdintasuna ez delakotz ezaugarri naturala, ingeles-kreolerak sortuko dira, jadanik sei sortu diren bezala Afrika erdigunean eta Indietan. Erdi aroan gauza berdintsua gertatu zen latinarekin: erromatarrek zabaldu hizkuntza nagusiak beste hizkuntzak suntsitu zituen edo baztertu, adibidez zeltikoak. Latin klasikoa ere gizartetik desagertu zen, hizkuntza erromanoak politikoki finkatu zirelarik.

Aterabidea Europa osoa estaltzen duen hizkuntz politika batean dago: molde askotako elebitasunak bultzatuko dira, lehenik elkarren auzo diren hizkuntzen artean eta ez baitezpada ingelesarekin. Holaxe eguneroko komunikazioa zabaltzen da hurbilagoko herriekin. Eta herri bakoitzak bere nortasuna zaintzen du.

William Mackey eta elebakartasuna

Hizkuntzalariak erakusten dute elebitasunaren eragin ona gizaki bakoitzarentzat. Hala ere elebitasun etnikoa arriskugarria da hizkuntza gutituentzat, herritar guztiek beste hizkuntza bat erabili behar dutelarik gizartean ongi integartzeko. W. Mackey hizkuntzalariak ohar hau egiten du:

Quebecar guztiek ingelesa eta frantsesa berdin balekizkitez toki guztietan ongi erabiltzeko moldean, hizkuntza bat gehiegi litzateke.

Ferguson hizkuntzalariak zioen bi hizkuntzek (edo gehiagok) elkarrekin iraun dezaketela, batek funtzio berezia betetzen duelarik, besteak betetzen ez duena, adibidez hizkuntza hau familia hizkuntza delarik bestea salerospeneko hizkuntza denean. Aldiz, hizkuntza batek bestearen funtzioak betetzen dituelarik, lehena nagusitzen zaio bigarrenari eta hau ahulduz doa.

Aterabide bakarra elebakartasuna zela zirudien. Leku-ko W. Mackey eta bere hizkuntz hilkortasunaren teoria (1985). Hizkuntza batek herri hizkuntzaren lekua hartzen duelarik, elebitasun etnikoa aldatzen da denborarekin beti norabide berdinerara:

Hizkuntza berria darabilte gero eta gehiago, gero eta hiz-
tun gehiagoren artean eta azkenean beti eta funtzio oro
betetzeko.

Ordutik herri hizkuntza erredondante bilakatzen da eta ikur hizkuntza izanik ere bazterturik dago. Jatorrizko hizkuntza salbatzeko, hiztun militanteek erabiliko dute, ez bakarrik etxean, bai eta ere eskolan, kulturgintzan eta komunikazio zabalean. Zenbatek eta noiz arte?

Egoera honetan hizkuntz legearen beharra nabari da, erakundeak herri hizkuntzaren alde ezartzeko. Quebecen, Finlandian, Israelen elebakartasunaren apustua egin dute, administrazioan, hezkuntzan, gizarte osoan, kultura guti-
tuen eskubideak onartuz. Montrealen lau unibertsitate ba-
daude, bi frantsesdun eta bi ingelesdun. Baina herria hiz-
kuntzari identifikatzen delarik beste zailtasun bat sortzen
da, erdaldunak (edo alofonoek) ez dutela beren burua he-
rritar sentitzen.

Adibidez Quebecen 1996ko erreferendumaren ondo-
tik, bertako federalistek zatiketaren idea zabaldu zuten,
hizkuntzak irizpidetzat hartuz. Frankofonoek hauta deza-
tela subirania baina frantsesaren eremuetan bakarrik. Al-
diz, Amerindianoek, inglofonoek eta etorkin alofonoek
Kanadari loturik egoteko eskubide kolektiboa eskatzen du-
te. Eta mapak argitaratu dira hizkuntzen mugak finkatuz
eta Palestina irudiko Quebec francofono txiki bat eraku-
tsiz.

Subiranisten erantzuna duda-mudazkoa izan zen. He-
rria ezin zatitua dela historiak eraiki duelakotz. Hizkuntza
ezaugarri nagusi bat dela, baina ez dela bakarra. Estatu
moderno guztiek kulturaskotasuna onartzen dutela. Hots,
orain independentistak banatzen dira elebitasunaren eta
integrismoaren artean.

John Berry eta akulturazioa

Gaur egun politikariek psikolinguisten aholkuak eskatzen dituzte ulertu nahiz zer den hizkuntzan oinarritzen den nortasun kolektiboa. Kultura gutxituei buruz J. Berry psikologoak akulturazioaren teoria eskaintzen diete.

Kanadar honek hizkuntzen eta kulturen arteko harremanak aztertzen ditu, bereziki etorkinen eta hizkuntzakidego txikien egoera aztertuz. Bi kultura elkarren kontaktoan direlarik «akulturazioa» gertatzen da, hots, aldaketa bat, bi kultura autonomoen eta bereizien artean. Ohartu zen etorkin batzuegan akulturazioa patologikoa zela, beste-engan lasaia zelarik. Osasun mentalari buruzko inkesta batzuk egin zituen, ikerketa hipotesizat hartuz *akulturazio estresa* akulturatze moldeari lotua dela (1980). Ikerketa hauek balio dute psikolinguistikaren alorrean ere.

Aztergaitzat hartu zituen bi oinarritzko jokamolde: jatorrizko kulturari buruzko atxikimendua eta gizarte berriaren onarpena. Bi jokamolde hauek neurtuz lau identifikazio jarrera agertzen dira, taula honetan agertzen den bezala.

Identifikazio jarrerak		
	<i>Jatorrizko kultura</i>	<i>Gizarte berria</i>
Asimilazioa	ez	bai
Bereizketa	bai	ez
Integrazioa	bai	bai
Bazterketa	ez	ez

Hizkuntzakidego batek jatorrizko nortasunari atxikimendu ahula ematen diolarik nortasun berria baloratuz, laster asimilatuko da berezko nortasuna galduz. Alderantzizko jarrerak gizarte berriari uko egiten dio, jatorrizkoari garrantzi osoa emanez, eta bereizketa edo separatismoa dakar. Kultura berria indartsuago bada etengabeko borrokaren iturburua izanen da. J. Berryrentzat bi jarrera hauek etnozentrismoan oinarrituak dira.

Askok azpimarratzen zituzten separatismoaren ondorio txarrak. Orain badakigu asimilazioa ez dela aterabide sanoa eta frustazio indibidual eta kolektibo askoren iturburua dela:

Asimilazioa hautatzen duten kultura elkarrekin elebitasuna hautatzen dutenek baino osasun mental arazo gehiago dute. (*Young 1996*)

Aterabiderik okerrena marginalizazioa da, adibidez etorkinek jatorrizko nortasunari uko egiten diotelarik. «Nortasun ezkorra» adierazten du jadanik aljeriar ez den etorkinak oraindik frantses izan gabe.

J. Berryren teorian aterabide zuzena elebitasuna da jatorrizko kultura eta kultura berria berdinduz. Bi kulturen jabe dena lasaiago bizi da gaurko kultur aniztun munduan. Jarrera honi integrazioa esaten zaio, baina kulturbitasuna kontzeptu egokiagoa da, kulturek elkar aberastu dutelarik nahasketarik gabe.

Azkenean, zer? Badakigu hiztunen kartsutasunak irabaziko duela. Hala ere, urraspidea ez da argi. Elebakartasuna ezinezkoa da euskaldunentzat gutxiengoan garelakotz gure herrian berean. Bestalde, elebitasuna arriskugarria da hizkuntza ahulagoarentzat, diglosiak hizkuntza indartsua indartzen baitu eta ahula ahultzen. Ondorioz, lurraldetasunean finkatua den hizkuntz legeak beharrezko lagunak dira. ¶